

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/17 Fall 2016, p. 69-92

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.10064>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 27.10.2016 ✓ Accepted/Kabul: 12.12.2016
✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Ali YILMAZ – Doç. Dr. Necdet
ŞENGÜN

This article was checked by iThenticate.

KARACAOĞLAN'IN ŞİİRLERİNDE DİNİ VE TASAVVUFİ KAVRAMLAR

*Hikmet ATİK**

ÖZET

XVII. yüzyılın önemli saz şairlerinden Karacaoğlan; hakkında yapılan birçok araştırma, bilimsel yayın bulunmasına ve söylemiş olduğu şiirleri türkü olarak dilden dile dolaşmasına rağmen hayatı ile ilgili kesin bilgilere sahip olamadığımız bir şairdir.

Araştırmacılar, şairin Toroslar ve Güney Anadolu'da, özellikle Adana, Maraş, Antep dolaylarında yaşadığını söylemekle beraber, Kırşehir, Kilis ve Rumeli'de de yaşamış olabileceğini söyler.

Karacaoğlan 500 civarında olan şiirleriyle halk şairleri arasında çok büyük bir şöhrete sahiptir. Şiirlerinde sade bir dil ile söyleyiş ve mahallî unsurları ustalıkla kullanma özelliği de öne çıkmaktadır.

Karacaoğlan'ın şiirlerdeki hâkim özellik şairin tabiata, dış dünyaya ve özellikle gittiği her yerde âşık olduğu sevgilisinin güzelliğini büyük bir samimiyetle dile getirmesidir. Karacaoğlan'da pek çok halk şairinin ulaşamadığı bir seviyede âşık edebiyatının en belirgin özelliklerinden biri olan irticali söyleyiş yeteneği bulunmaktadır. Onda yine sade bir dil ile söyleyiş ve mahallî unsurları ustalıkla kullanma özelliği de öne çıkmaktadır.

Şiirlerinde dinî motiflere çok az yer vermiş olduğu iddia edilse de, yaptığımız bu çalışmada onun birçok dinî kelime, kavram ve motifi samimi bir söyleyişle kullandığını gördük. Karacaoğlan, mutasavvıf şairler kadar olmasa da şiirlerinde, Allah, melek, kitap, Kur'an, peygamber, âhiret, ölüm, cennet, cehennem ve sırât gibi kelime ve kavramları işlemiştir.

Çalışmamızda Karacaoğlan'ın şiirlerini tek tek ele alıp incelemek suretiyle bu dinî kavramları nasıl kullandığı ele alınıp anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karacaoğlan, şiir, din, tasavvûf.

* Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, El-mek: nevahik@hotmail.com

RELIGION AND MYSTIC CONCEPTS IN KARACAĞLAN'S POETRY

ABSTRACT

Karacaoglan one of the most important 17th-century minstrels; many studies about, the scientific publication said that although the poems be talked about as a folk poet could not have precise information about his life.

Researchers say, poet lived the Taurus Mountains and southern Anatolia, particularly Adana, Maraş, around Antep but he also could be lived in Kırşehir, Kilis and in Rumelia.

Karacaoglan between the poetry of poets around 500 people has a great reputation. Utterance and feature expertly using local elements with plain language in his poetry stands out.

Karacaoglan's dominant feature in the poetry is to express with great sincerity the beauty of the poet, the love of the lover that is in love with the outside world and especially everywhere he goes. Karacaoglan also has the ability to say extreme, which is one of the most prominent features of the literature of love in a level that many popular poems can not reach. Karacaoglan also speaks with a simple language and has the ability to skillfully use local elements.

Although alleged to have given very little space for religious motives in his poetry. In this study, we see that he used many religious words, notion and motives. Though not as mystic poets; Karacaoglan, has committed God, angels, books, the Koran, the prophet, hereafter, death, heaven, hell and Sirât such words and concepts in his poetry.

In this our study, we will discuss and explain Karacaoglan's poems one by one and examine how he used these religious concepts.

STRUCTURED ABSTRACT

Karacaoglan, one of the important minstrels of 17th century, is a poet whom we can not have definite information about his life despite the fact that many publications about scientific researches and the circulation of poetry that he has said have been circulated as a folk song.

These archers say that the poet has lived in the Taurus and Southern Anatolia, especially around Adana, Maraş and Antep, and that he may have lived in Kırşehir, Kilis and Rumeli.

Karacaoglan has a great reputation among folk poets with his poems around 500. In his poetry, the ability to speak with a simple language and skillfully use local elements also comes to the forefront.

Karacaoglan's dominant feature in the poetry is to express with great sincerity the beauty of the poet, the love of the lover that is in love with the outside world and especially everywhere he goes. Karacaoglan also has the ability to say extreme, which is one of the most prominent features of the literature of love in a level that many popular poems can

Turkish Studies

not reach. Karacaoğlan also speaks with a simple language and has the ability to skillfully use local elements.

He is a bit like divan poet Nedim with his sincere reexpressions of enthusiasm in his poetry, his soulful expressions, and his love of all the things he sees. Karacaoğlan is famous that he recites enthusiastic poems, composes folk songs for a beauty loving her in wherever he travels like a traveler. This characteristic of Karacaoğlan is also reflected in the words, concepts and metaphors used in his poems. Moving from the geographical names he used in his poems, he lived in a vast territory extending from Aleppo to Bosnia. As a matter of course, the culture of this geographical area so reflects on poetry. It is also possible to see here reflections of religious words and concepts, which are the most important values of these lands, in poems. Under this light of the work we have done, we understood that he was not stranger to the spiritual values of the society and geography which he was living while he was composing enthusiastic poems.

Even if he didn't write up a tawhid from religious literary genres (poem praising the Prophet Muhammad), he used words and concepts with his own attitudes, and expressions like God, angel, the holy book, Prophet Muhammad, namaz (salat), ablution, alms, hadj, heaven, hell, the here and there, and the here after. In short, religious and mystical themes in Karacaoğlan's poems are not as strong as a sufi poet, but they are strong and distinct.

In this our study, how Karacaoğlan used these concepts will be discussed and explained.

Keywords: Karacaoğlan, religion, poem, Islamic mysticism.

GİRİŞ

Türk halk/âşık edebiyatının yetiştirdiği en önemli isimlerden olan Karacaoğlan'ın doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Hakkında birçok araştırma ve bilimsel yayın yapılmış olmasına, söylemiş olduğu şiirleri türkü olarak dilden dile dolaşmasına rağmen hayatı ile ilgili kesin bilgilere sahip değiliz. Ancak bu çalışmalardan hareketle onun yaşamış olduğu tahmin edilen dönem, XV. Yüzyıl sonları ile XVIII. Yüzyıl başlarına kadar bir süreye yayılmaktadır ki, bu yaklaşık iki yüzyıl kadar bir zaman dilimini içine almaktadır. Ancak Karacaoğlan'ın yaşamış olduğu dönem için genel olarak kabul edilen onun XVII. Yüzyılsız şairi olduğudur.

Bu dönem bir insan ömrü için çok uzun olacağından bazı araştırmacılar birden fazla Karacaoğlan olabileceğini iddia etmektedir¹. Karacaoğlan'ın şiirlerinde geçen yer adları oldukça geniş bir coğrafyayı kapsadığından, onun doğduğu ve yaşadığı yer de kesin olarak bilinmemektedir. Araştırmacılar onun Toroslar ve Güney Anadolu'da, özellikle Adana, Maraş, Antep dolaylarında yaşadığını söylemekle beraber; Kırşehir (Ergun, 1927), Kilis veya Rumelili (Elçin, 1977, s. 301-302) olduğunu söyleyenler de vardır. Pertev Naili Boratav, onun yaşamış olduğu yerler ve şiiri hakkında,

1 Karacaoğlan'ın hayatı, şiirleri ve başka Karacaoğlanlar hakkında geniş bilgi için bkz., Saim Sakaoğlu, *Karacaoğlan*, Akçağ Yay., Ankara 2004; Mustafa Necati Karaer, *Karacaoğlan*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1988; İlhan Başgöz, *Karacaoğlan*, İstanbul 1977; Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Akçağ Yay., Ankara 1977, s. 297 -324; Nejat Sefercioğlu, *Karacaoğlan Bibliyografyası*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1981; Müjgan Cunbur, "Karacaoğlan: Şiirler," II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana 1993, s. 3-191; Öner Yağcı, *Sevdanın Ozanı Karacaoğlan ve Şiirleri*, Gün Yay., İstanbul 1996, s. 31-36.

“Onun ait olduğu Toroslar ve Gâvur Dağları, konup göçen Türkmen illeri gibi, gâh İç Anadolu’ya gâh İç Anadolu dışındaki topraklara, Fırat vadisine yahut Suriye’ye inmek, bu toprakların kültürlerini birinden ötekine taşımak imkân ve hevesini vermiştir.” (Boratav, 1983, s. 25) demektir. Yine Karacaoğlan’ın nerede öldüğü ve mezarının nerede olduğu da belli değildir. Günümüzde onun mezarının bulunduğu yerler arasında Mersin, Adana, Maraş ve Erzurum sayılmakla beraber, bu bilgilerin kesin olduğunu söylemek mümkün değildir.

Halk şairleri arasında çok büyük bir şöhrete sahip olan Karacaoğlan’ın 500 civarında şiiri olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bunların pek çoğunda birbirine benzer dörtlük ve mısralara rastlanması, bu şiirlerin ona ait olmadığını veya birbirinin varyantı olabileceğini düşündürmektedir.

Karacaoğlan’a ait olduğu düşünülen şiirlerdeki hâkim özellik şairin tabiatave dış dünyaya olan düşkünlüğüyle özellikle gittiği her yerde mutlaka bir tane bulup âşık olduğu sevgilisinin güzelliğini büyük bir samimiyetle dile getirmesidir. Karacaoğlan’da pek çok halk şairinin ulaşmadığı bir seviyede âşık edebiyatının en belirgin özelliklerinden biri olan irticali söyleyiş yeteneği bulunmaktadır. Onda yine sade bir dil ile söyleyiş ve mahalli unsurları ustalıkla kullanma özelliği de öne çıkmaktadır.

Şiirlerinde coşkulu ve şuh söyleyişleriyle, gördüğü her güzele âşık olmasını samimi bir ifadeyle dile getirmesiyle biraz divan şairi Nedim’e benzemektedir. Şiirlerinde dini motiflere çok az yer vermiş olduğu iddia edilse de Karacaoğlan’ın birçok şiirinde kendini yetiştiren coğrafyanın kültürünün etkisiyle bu motifleri görmek mümkündür. Yaptığımız bu çalışmada onun birçok dinî kelime, kavram ve motifi samimi bir söyleyişle kullandığını gördük. Bir tekke şairi kadar olmasa da şiirlerinde; Allah, melek, kitap, Kur’an, peygamber, âhret, ölüm, cennet, cehennem ve sırât gibi kelime ve kavramları ustalıkla kullanmıştır. Bu kavramları kullanması onun, dine ve dinî unsurlara karşı saygılı tavrının yanında bu duyguları ne kadar benimsemiş olduğunun da bir göstergesidir.

Onun şiirleri arasında bulunan ve halk edebiyatında münâcât örneği sayılabilecek;

*Kadir Mevlâ’ın senden bir dileğim var
Muhannat kuluna muhtaç eyleme
Cennet-i âlâyı nasib et bana
Sırât köprüsünden yolum bağlama (s. 388)²*

dizeleriyle başlayan şiiri dikkate değerdir.

Karacaoğlan’ın şiirlerinde tasavvûfî düşünceyi ihtivâ eden hemen hemen hiçbir ifade yoktur. Fakat şiirlerde “Molla Hünkâr” diye MevlânâCelâleddîn-i Rûmî’den, Hacı Bektâş-ı Velî, Hallâc-ı Mansûr gibi derviş ve erenden bahsetmektedir. Bu ifadelerin onun tasavvûferbâbı ve öne çıkmış bu insanlardan ve bu gelenekten haberdâr olduğuna işaret ettiğini söyleyebiliriz.

Karacaoğlan’ın şiirlerinde aşk, ayrılık, gurbet, tabiat, yoksulluk, zamandan şikâyet gibi konulardan sıklıkla bahsedilmektedir. Ölüm de bahsi geçen konulardandır, ancak Karacaoğlan’da, mutasavvıf şairlerde olduğu gibi ölüm bir kurtuluş olarak görülmemektedir. Ona göre bu dünyadaki ömrün dünya hazları ve arzuları ile geçmesi önemlidir.

2 Bu çalışmamızda geçen şiirler için “Saim Sakaoğlu, *Karaca oğlan*, Akçağ Yay., Ankara 2004” adlı eserden faydalanılmıştır. Şiirlerin sonundaki rakamlar bu eserin sayfala numarasını ifade etmektedir.

Karacaoğlan'ın en önemli özelliklerinden biri de duygularını çok samimi bir dille ifade ediyor olmasıdır. O güzellik hayranı bir şairdir ve gördüğü, karşılaştığı bütün güzellere âşık olarak onlara şiirler/türküler söylemektedir.³

Şimdi Karacaoğlan'ın şiirlerinde dinî ve tasavvûfî muhtevayı ele alıp incelemeye çalışalım.

KARACAOĞLAN'IN ŞİİRLERİNDE DİNÎ TASAVVÛFÎ MUHTEVÂ

Allâh

Karacaoğlan birçok şiirinde Allâh adı yanında, “Kadir Mevlam, Mevlâ, Kerîm, BârîHudâ, Yaradan, Sübhân, Hazret-i Mennân, Tanrı ve Hak gibi isimlerini de kullanmaktadır. Şair içinde yaşadığı ve kendisini yetiştiren coğrafyanın ait olduğu inanç ve kültürel değerleri dizelerinde çok iyi yansıtmıştır. Şiirleri içerisinde tevhîd manzumesi diyebileceğimiz bir şiir olmasa da,

*Kadir Mevlâ'm senden bir dileğim var
Muhannat kuluna muhtaç eyleme
Cennet-i âlâyı nasib et bana
Sırât köprüsünden yolum bağlama (s. 388)*

dörtlüğüyle başlayan bir münâcât bulunmaktadır ki, bu şiirde Karacaoğlan, yaptığı iyilikleri başa kakan “muhannet” kişiye muhtaç etmemesini, sırât köprüsünde işini kolaylaştırarak kendisini cennete koymasını Cenâb-ı Allah'tan istemektedir.

Yine aynı şiirin ilerleyen dörtlüklerinde, ölüm anı geldiğinde uğursuzluk simgesi kara deve kapılarına çöktüğü ve cehenneme kul seçilmeye başlandığında kendisinin o kullardan olmaması için Allah'a yalvarmaktadır:

*Kapımıza kara deve çökünce
Fırtınası şol âlemi yıkınca
Cehenneme kul seçilip çıkınca
Kadir Mevlâ'm o kullardan eyleme (s. 388)*

Karacaoğlan daha sonra da, kendinin yaşlandığından ve artık elinden bir şey gelmediğinden, ancak Kadir Mevlâ'nın kullarından vazgeçmeyeceğinden bahsederek âh edip inlemeye gerek olmadığını vurgulamaktadır. Yani “Allah'tan ümit kesilmez; O, beni mutlaka cehenneme değil cennete koyar.” demek istemektedir. Burada, “Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin.”⁴Anlamındaki39/ZümerSûresi 53. ayetine telmih yoluyla işaret etmektedir.

*Karac'oğlanhatâ çıkmaz dilimden
Kocadım da hayır gelmez elimden
Kadir Mevlâ'm aslâ geçmez kulundan
Deli gönül ah çekip de ağlama (s. 388)*

Karacaoğlan başka bir şiirinde de, âlemleri yaratan ve on sekiz bin âlemi var eden Cenab-ı Allah'tan sevdiğini kendisinden, kendisini de îmandan ayırmamasını dilemektedir:

3 Karacaoğlan'ın hayatı ve şiirleri hakkında daha geniş bilgi için bkz., Saim Sakaoğlu, *age.*, s. 18-337.

4 Kur'an-ı Kerim, 39/Zümer, 53.

*Medet medet âlemleri Yaradan
Yâri benden ben'îmandan ayırma
On sekiz bin âlemleri var eden
Yâri benden ben'îmandan ayırma (s. 390)*

Şairimiz, birçok şiirde Cenâb-ı Allah'tan Hak olarak bahsetmekte ve Hakk'ın yarattığı kullar içinde kendi sevgilisi kadar güzel başka birinin olmadığına vurgu yapmaktadır:

*Karşımızdan gelen aceb yâr m'ola
Benim gibi yaralanmış zârm'ola
Benim sevdiceğim güzel var m'ola
Hakk'ın yarattığı kullar içinde (s. 406)*

Başka bir şiirde de sevgili/yâr'da insaf olmadığını söyleyerek, “Yazık ki işlerim Allah'a kaldı” diyerek sevgilinin merhamete gelmesini temennî etmektedir:

*Yârda insaf yoktur bende yok dermân
Yazık ki işlerim Allâh'a kaldı
Kaşları katlimefermân yazıyor
Kanlı kirpikleri kalbime daldı (s. 415)*

Bir dizede de sevdiğiyle beraber Sübhan'a sığınma arzusunu dile getirmekte, kendisinin aşk derdinden sevgilisinin haberdâr olmasını isteyerek ağlamaktan kurtulup gülmek istediğini söylemektedir.

*Gel sevdiğim sığınalım Sübhân'a
Yavru şahan derler avın kapana (s. 415)*

*Şu benimâh edip ağladığımı
Sevgili yârime bildir yâ Kerîm
Ömrümüz hod gelip geçmek içinde
Ağlayan kulunu güldür yâ Kerîm (s. 500)*

Şiirlerde Tanrı ifadesi de, sevgiliye sitem ederken, “*Sen Tanrı'dan korkmaz mısın, kalbinde îmân yok mu? Bundan sonra artık bana bakmaz mısın?*” şeklinde ifadelerle geçmektedir:

*Gayri bana bakma mısın
Yangına su dökme misin
Sen Tanrı'dan korkma mısın
Yok mu kalbinin îmanı (s. 426)*

Melekler

İslâm İnancına göre Allah'ın emirlerine tam itaat eden iyi nitelikteki ruhanî varlıklar olarak bilinen melekler, “Farklı sûretlere girebilen ve insan duyularıyla algılanamayan nûrânî varlıklar” şeklinde (Erbaş, 2004, s. 37-39; Özervarlı, 2004, s. 40-42)de tarif edilmektedir.

İnancımıza göre, meleklerin, gök ehli olduğuna inanılır ve “melekût”⁵ âleminde yaşayan kanatlı varlıklar olduğu kabul edilir. Karacaoğlan da şiirlerinde hörü/hûri ve melek kelimelerini

5 “Melekût” için bkz., Ethem Cebecioğlu, *Tasavvûf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, s 499.

kullanırken bu kabullere uymuştur. Şiirlerinde melek hep sevgilinin benzetildiği varlıktır. Sevgili o kadar güzeldir ki, o ne bir melek ne de hûridir, o gökyüzünde meleklerin pîridir:

*Fânîsin de Karac' oğlanfânîsin
Ne hürü ne melek belki perisin
Elvan elvan güllü yeşil korusun
Dilerim Allah'tan bahçan kuruya (s. 414)*

*Gökyüzünde meleklerin pîrisin
Yeryüzünde arıların balısın
Yeni açmış bahçanın gülüsün
Kömür gözlüm kıymatını bilene (s. 394)*

*Ala gözlerini sevdiğim dilber
Ben güzel görmedim senden ziyâde
Bilmem hürü müsün gökten mi indin
Bugün güzelliğın dünden ziyâde (s. 403)*

“Senin soyundan gelen bir hûri ya da melek var mı?” diye soran Karacaoğlan, sevgiliye şöyle seslenir;

*Hürü melek var mı senin soyunda
Arzumanım kaldı usul boyunda
Şu Kadir Gecesi'nde bayram ayında
Üstüne gölge olan dallar öğünsün (s. 573)*

Azrâil

Dört büyük melekten biri olan Azrâil,⁶ insanların canını ruhunu almakla görevli melektir. Karacaoğlan'ın şiirlerinde de ölüm teması ile yer almaktadır.

*Uryân geldim yine uryân giderim
Ölmemeğe elde fermânım mı var
Azrâil gelmiş can talep eyler
Benim can vermeğe dermânım mı var (s. 463)*

Sevgiliden ayrı kaldığını belirtmekte, “Onu haftada veya ayda bir görebilseydim, Azrâil gelmiş göğsüme çökmüş canımı alacak” diye halini anlatmaya çalışmaktadır:

*Yâri görse idim haftada ayda
Sevip ayrılmaktan ne buldum fayda
Azrâil göğsümde canım hay hayda
Ciğirim başı yaralandı gel (s. 474)*

Başka bir şiirde ölmek üzere olduğunu, ama can alıcı melek olan Azrâil yerine canını sevgilisinin almasını istemekte ve “Sevdiğime canım aldır yâ Kerîm”, “Benim canım bir kız alsın Yaradan” demektedir.

6 Azrail hakkında geniş bilgi için bkz., Ahmet Sâim Kılavuz, “Azrâil”, *DİA*, İstanbul 1991, IV/350-351.

*Karac' oğlaneydür yakıp yandırma
Şol goncadan gayrıy' elin sundurma
Ölür oldum Ezrâil' i gönderme
Sevdiğime canım aldır yâ Kerîm (s. 500)*

*Karac' oğlan der ki yakıp yandırma
İçip aşkın dolusundan kandırma
Emreyleyip Azrâil' i gönderme
Benim canım bir kız alsın Yaradan (s. 515)*

Kur'an-ı Kerim

Karacaoğlan'ın şiirlerinde dört kutsal kitaptan sadece Kur'an'ın⁷ adı; Kur'an, Kitap, Kitâbullah ve Mushaf şeklinde geçmektedir. Ancak şiirler içinde isimleri zikredilmeden “dört kitap” ifadesi yer almaktadır. Kur'ân-ı Kerîm de İslâm kaynaklarındaki doğru yeri ve halk arasında inanılan şekliyle ele alınmıştır:

*Dört kitaptan başlayalım elife
Bir isim yazılmış kuldan ziyâde
İbrişim saçında eğmeli zülfe
Sırmalar karışmış telden ziyâde (s. 402)*

Karacaoğlan Kur'an'dan tefe'ül yaptığını, “Kitab'a baktım ki yollar göründü” ifadesiyle artık silaya dönmesi gerektiğini sevgilisine, “Gel oldu gidelim de bizim ellere” demektedir:

*Kavim kardaş bir araya derildi
Güzel dilber oldum deyi sevindi
Kitab'a baktım ki yollar göründü
Gel oldu gidelim de bizim ellere (s. 412)*

Karacaoğlan Bosnalı bir güzel için yazdığı şiirde de, onun eline Mushaf'ın verilmesi durumunda bülbüller gibi şakıyarak onu okuyabileceğini söylemektedir:

*Uçup gönlümün kaygusun
Mushaf'ı ver de okusun
Ko bülbüller gibi şakısın
Sevdiğim Bosna güzeli (s. 447)*

Yine sevgilisine, ondan başka kimseyi sevmediğini söyleyerek, eğer inanmazsa Kitâbullâh'a el basarak Allah'a yemin edebileceğini ifade etmektedir:

*Senden gayrı yar sevmedim vallaha
Getir el basayım Kitâbullâh'a
Gece gündüz yalvarırım Allâh'a
Hak yanında kabul olsun dilekler (s. 591)*

7 Kur'an-ı Kerim'in tasavvûfî ve edebî manaları için bkz., Ethem Cebecioğlu, a.g.e., s. 459, Süleyman Uludağ, *Tasavvîf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1991, s. 296; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 336-337. Kur'an'ın diğer anlamları için bkz., Abdulhamit Birışık, “Kur'an, (Tarihi ve İsimleri, Tarihi, Tertibi)”, *DİA*, İstanbul 2002, XXVI/383-388; Mustafa Uzun, “Kur'an” (*Edebiyat*), *DİA*, İstanbul 2002, XXVI/414-417; Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'an Nedir; İnsanın Anlam Arayışı*, Şule Yay., İstanbul 1996.

Bir dizede her zaman kendine ders vermeye çalışan birine edeb, erkân, kitap ve îmânın ne olduğunu bilmediğini söyleyerek, gidilen yolun İslâm yolu olduğunu ve bu yolda rehber olarak Hz. Muhammet'in ilk, Hz. Ali'nin de son olduğunu söylemektedir:

*Her sabah her sabah sebak verirsin
Edeb nedir erkân nedir yol nedir
Okuyup da ince dilden bilene
Kitap nedir îmân nedir yol nedir*

*Gittiğimiz yollar din İslâm yolu
Evveli Muhammed ahırî Ali
Üçyüz altmış birdir selvinin dalı
Dallarda biten iki gül nedir (s. 604)*

Şu dörtlükte de dünyada Kur'ân,âhiretteîmânın gerekli olduğunu ve bu sayede sualsiz cennete girilebileceğini belirtmektedir:

*Karac'oğlan der ki edelim amân
Şol yüce dağları bürüdü duman
Dünyada Kur'ânâhiretteîmân
Sualsiz Cennet'e girse varımız (s. 650)*

Başka bir dörtlükte de feleğin kendisine zulmetmesi dolayısıyla vücudunun yaralar içinde kaldığını ve bir hocanın da gelerek başucunda ona YâsînSûresi okumaya başladığını söylemektedir:

*Felek bana hançerini haşladı
Göz göz oldu yârelerim işledi
Hocam geldi Yâsinlerden başladı
Baktım sağ yanıma imam da geldi (s. 439)*

Peygamberler

Hz. Nûh

Uzun ömürlü bir hayat sürmüş olmasıyla tanınan ve Tufan Peygamberi⁸ olarak şöhret bulan Hz. Nûh, Karacaoğlan'ın şiirlerinde Tûfan dolayısıyla inşa ettiği gemisinden bahsedilerek geçmektedir. Ayrıca bir şiirde Hz. Süleyman'la birlikte zikredilir:

*Nuh'un gemisine bühtân edenler
Yelken açıp yel kadrini ne bilir
O Süleymân kuşdilini bilirdi
Her Süleymân dil kadrini ne bilir*

*Karac'oğlan der ki: Belim büküldü,
Ağzımın içinde dişim döküldü
Nuh Nebî'nin haddesinden çekildi
Saz çalmayan tel kadrini ne bilir (s. S. 611)*

8 Hz. Nuh ile ilgili geniş bilgi için bkz., Ömer Faruk Harman, "Nuh", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII/224-227.

Hz. İbrâhîm

Allâh'ın sevgi ve dostluğunu kazanmış olmasından dolayı Kur'an'da, "Halîlullâh" olarak geçen Hz. İbrahim,⁹ Karacaoğlan'ın şiirlerinde: "Beytullah'ı yapan İbrâhim Halil" ifadesiyle, yani Kâbe'yi inşâ etmiş olma özelliği ile, çamurdan ev yapan bir kırlangıca söylenen şiirde geçmektedir. Karacaoğlan, kırlangıca dünyanın fânî olduğunu bilmesine rağmen neden çamurla samanı karıştırıp neden ev yaptığını sormaktadır:

*Altı aylık yoldan beri gelmişsin
Aramış yavruyu burda bulmuşsun
Dünyanın fânî olduğunu bilmişsin
Ev yaparsın çamurlayıp samanı*

*Beytullâh'ı yapan **İbrâhimHalil**
Kadir Mevlâ'm beni eyleme zelil
Hakk'ın birliğine o da bir delil
Sen de bilir misin vakt u zamânı (s. 427)*

Hz. Yûsuf

Hz. Yakub'un oğlu olan Hz. Yûsuf, Karacaoğlan'ın şiirlerinde, "Yûsuf-ı Ken'ân" olarak geçmektedir. Bilindiği gibi Hz. Yûsuf¹⁰, güzelliğiyle meşhurdur ve bu özelliğiyle edebî eserlerde geçmektedir. Karacaoğlan da bir şiirinde, sevgilisinin güzelliğini vurgularken ona, "Kadir Mevlâ'm seni çok güzel/öğmüş de yaratmış, Yûsuf Peygamberin soyundan geldiğin için mi bu kadar güzelsin?" diye sormaktadır:

*Ala gözlerini sevdiğim dilber
İbrişim atkının telinden misin
Kadir Mevlâ'm seni öğmüş yaratmış
Cennet-i â'lâninnûrundan mısın*

*Görenin aklını ediyor talan
Hatıp dilim dâim okuyor Kur'ân
Seni hûb yaratmış Hazret-i Mennân
Yûsuf-ıKen'ân'ın belinden misin (s. 540-541)*

Hz. Mûsâ

Hz. Mûsâ,¹¹ şiirlerde, Tûr Dağı'ndaki tecellî hadisesiyle, "Tanrı kelâmını her dem söyleyen İdris cennettedir. MûsâTûr'dadır" dizeleriyle onun Allah'la konuşması ve Tur Dağı'ndaki tecellî hadisesine işaret edilerek zikredilmektedir:

*Seyit Gâzi yolun diktiler nişan
Deli gönlüm oldu şimdi perişan
Tanrı kelâmını her dem söyleyen
İdris cennettedir **MûsâTûr'dadır** (s. 596)*

9 Hz. İbrahim için bkz., Ömer Faruk Harman, "İbrahim", *DİA*, İstanbul 2000, XXI/266-272.

10Yusuf Peygamber için bkz., Ömer Faruk Harman, "Yusuf", *DİA*, İstanbul 2013, XL/ 1-5.

11 Hz. Mûsâ hakkında bkz., Ömer Faruk Harman, "Mûsâ" *DİA*, İstanbul 2006, XXXI/ 207-213.

Hz. Eyyûb

Cenab-ı Allah'tan gelen musibetlere olan sabrı ve vücudunda açılan yaralarda oluşan kurtlarla bilinen Hz. Eyyûb'da¹² Karacaoğlan'ın şiirlerinde yine bu özelliği ile anılmaktadır:

*Yazın geldiğini neden bileyim
Bülbül dikendedir güller daldadır
Eyyûb'un teninde iki kurt kalmış
Biri sar'ibrişim biri baldadır (s. 596)*

Hz. İdris

Kumaşı ilk defa bulup insanlara onunla elbiseler diken, terzilerin pîri kabul edilen İdris¹³ Peygamber de şiirlerde, cennette olduğu ifadesiyle geçmektedir:

*Seyit Gâzi yolun diktiler nişan
Deli gönlüm oldu şimdi perişan
Tanrı kelâmını her dem söyleyen
İdris Cennettedir MûsâTûr'dadır (s. 596)*

Hz. Süleymân

Karacaoğlan'ın şiirlerinde Süleymân¹⁴ peygamber saltanatı temsil eden yönüyle, kuşdilini bilmesi ve bu dünyanın ona bile kalmamış olduğu vurgusuyla geçmektedir:

*Sultan Süleymân'a kalmayan dünya
Bu dağlar yerinden ayrılır bir gün
Nice bin senedir çürüyen canlar
Hakk'ın emri ile dirilir bir gün (s. 569)*

*Nûh'un gemisine bühtân edenler
Yelken açıp yel kadrini ne bilir
O Süleymân kuşdilini bilirdi
Her Süleymân dil kadrini ne bilir (s. 611)*

Hz. Muhammed

Peygamberlik halkasının sonuncusu olan Hz. Muhammed, divan, tekke ve halk şiirinde birçok şâirin ilham kaynağı olmuş; O'nun şemâili, sîreti, hilyesi, sözleri, davranışları ve hadisleri hakkında birçok söz söylenerek, onu öven na'tlar yazılmıştır. Ayrıca her şâirin mutlaka Hz. Peygamber'i öven bir şiir kaleme alma gayretinde olduğu da görölmektedir.

Karacaoğlan da bu geleneğe uymaya çalışan şairlerdendir. Şiirleri içerisinde müstakil bir na't olmasa da sevgilisinden eğer Muhammed'i seviyorsa kendisine dönmesini istemektedir. Bu şiirde Hz. Peygamber için ayrıca "Gül Muhammed" ifadesi de geçmektedir:

¹²Eyyub Peygamber hakkında bkz., Ömer Faruk Harman, "Eyyûb", *DİA*, İstanbul 1995, XII/16-17; Nurettin Albayrak, "Eyyub", *DİA*, İstanbul 1995, XII/17.

¹³İdris Peygamber için bkz., Ömer Faruk Harman, "İdris" *DİA*, İstanbul 2000, XXI/478-480.

¹⁴Süleyman Peygamber için bkz., Ömer Faruk Harman, "Süleyman", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII/38, 56-60.

*Önü öte giden güzel
Dön Muhammed'i seversen
Seni bana küskün derler
Gül Muhammed'i seversen*

*Huyu melekten yukarı
Kendisi kızlar sükkeri
Ağzında lebiz şekeri
Ez Muhammed'i seversen*

*Belinde Hama kumaşı
Şaçağı sarkmış aşağı
İkimize yün döşeği
Yay Muhammed'i seversen (s. 533)*

Karacaoğlan bir dizede de Hz. Muhammed'den daha sevgili bir kulun dünyaya gelmediğini söylemektedir:

*Evvel Allah, âhir Allah
Andan ulu gelmemiştir
Hak Muhammed'den sevgili
Hakk'ın kulu gelmemiştir (s. 613)*

Hz. Lokmân

Peygamber olup olmadığı belli olmayan, hastaları iyileştirme özelliğiyle bilinen Hz. Lokman¹⁵Karacaoğlan'ın şiirlerinde hastalara şifâverme özelliğiyle geçmektedir. Şair sevgilisine sevdâ yaralarının çok azgın olduğunu artık ilaç kabul etmez olduğunu söyleyerek bu derdin Lokmân'ının ancak o olduğu için yavaş yavaş gelip kendisini tedâvi etmesini istemektedir:

*Bir gün değil beş gün değil yüz gündür
Deste zülûf al yanağa düzgündür
Melhem almaz yaralarım azgındır
Derdimin Lokman'ı gel yavaş yavaş (s. 631)*

Âhîret

İnsanların öldükten sonra yaşayacağı âlem olan âhîret, sözlüklerde “öbür dünya” ve “öteki dünya” olarak tanımlanmaktadır. Âhîreti, “öbür dünya, cennet, cehennem, a'raf, iyiliklerin ve kötülüklerin karşılandığı yer, sırât, mîzân gibi yerleri ihtivâ eder” (Cebecioğlu, 1997, s. 59) şeklinde de ifade etmek mümkündür. İncancımıza göre insanların bu hayatı yaşayacağı, Kitap ve Sünnet'le sabittir.

Karacaoğlan'ın şiirleri içerisinde âhîret hayatını, sırât köprüsünü, Cenneti, cehennemi ve ölümü anlatan aşağıdaki şiir çok dikkat çekmektedir. Şair burada kıyâmetin bir gün mutlaka kopacağını ve cehennemin üzerine sırât köprüsünün kurulacağını, ağa, paşa, bey, herkesin bir gün yakasız gömleği giyeceğini, yani öleceğini söylemektedir. Yine bu şiirde mahşer gününde iğneden ipliğe kadar her şeyin sorulacağı, kişinin hesabının eline verileceği, insanların sırât köprüsünden

15 Lokman için bkz., Mustafa Uzun, “Lokman”, *DİA*, İstanbul 2003, XXVII/ 206-2008; Ömer Faruk Harman, “Lokman”, *DİA*, İstanbul 2003, XXVII/ 205-206.

geçeceği konuları da yer almaktadır. Karacaoğlan, bu şiirinde insanlardan böyle bir akıbeta hazır olmalarını, harama helale dikkat etmelerini de istemektedir. Çünkü bir gün gelecek herkes Sırât Köprüsü'nden geçecek ve günahların yazıldığı amel defteri ele verilecektir.

*Ne güzel yapıdır cennet yapısı
Çok aradım görünmedi kapısı
Benim korktuğum yol Sırât Köprüsü
Cehennem üstüne gerilir bir gün*

*Karşıkı dağlar da karlı dağ olsa
Çevre yanı mor sümbüllü bağ olsa
Ağa olsa paşa olsa beğ olsa
Yakasız gömleğe sarılır bir gün*

*Bu dünyada Âdem oğluyum dersin
Helalı haramı seçmeden yersin
Yeme el malını er geç ödersin
İğneden ipliğe sorulur bir gün*

*Gökte yıldızların önü terazi
Ülker ile aşar gider birazı
Yarın mahşerde de sorarlar bizi
Hak mîzânterâzi kurulur bir gün*

*Karac'oğlan der ki konup göçersin
Ecel şerbetini bir gün içersin
Sırât Köprüsü'nden sonu geçersin
Günahın eline verilir bir gün (s. 569)*

Başka bir şiirde ise, mahşer günündeki çaresizlikten bahseder ve kefenini boynuna takarak ağlayacağı için o gün hüküm sahibi olan Yüce Yaratıcı'dan medet ister:

*Medet senden ey Allah'ım
Teslimdir sana şol canım
Mahşer yerinde kefenim
Boynuma takar ağlarım*

*Karac'oğlan düşüp derde
Gece gündüz yanar nârda
Hak kadı olduğu yerde
Kabrimden çıkar ağlarım (s. 490)*

Kabir ve Berzah

Kişinin dünya hayatının bittiği ve âhiret hayatının başladığı yer olan kabirde beden kıyâmete kadar kalacaktır. Kabir hayatı için “berzah” kavramı da kullanılmaktadır. Karacaoğlan da şiirlerinde hem ölüm hem de ölümden sonraki hayatı anlatan teşbihler ve ifadeler kullanmaktadır.

Aşağıdaki şiirde, ölüm ve ötesi çok güzel anlatılmaktadır. Ölümün mutlaka bir gün geleceği, cenâze namazının kılınarak, ölen kişinin kabre konulacağı, artık ruhun bir daha bedene geri gelmeyeceği, sonra da cennetlikler cennete, cehennemlikler cehenneme giderken sırât köprüsünden mutlaka geçileceği ve Hak katında dünyada edilen gizli günahların bilineceği ifade edilmektedir:

*Şu dünyaya gelen âdem oğlanı
AllâhAllâh deyip ölse gerektirir
Çıkardılar cenâzemi yumağa
İmânamâzımı kılrsa gerektir*

*İletip kodular beni sinime
Gökteki melekler gelmez yanıma
Rûhum çevrilip de girmez tenime
Öldüğüm günleri bilse gerektir*

*İlettiler kıl köprüyü geçmeğe
Gayrı yolum yoktur dönüp kaçmağa
Uçmaklık olanlar gitti uçmağa
Günahkâr olanlar yansa gerektir*

*Karac'oğlan der hey gidi ustalar
Duâ eylen geri dönsün hastalar
Dünyada ettiğim gizli nesteler¹⁶
Hak katındaayân olsa gerektir (s. 613)*

Başka bir dörtlükte de, sevgilinin zülfünü kılıç gibi kullanarak gönlünü şehit ettiğini, bir şehit mezarında sevdâ şehidi olarak yattığını söylüyor:

*Gözleri gönlüme zehir atıyor
Zülüfü süngüdür cana batıyor
Şehit mezarında gönlüm yatıyor
Sevdâ kılıcını boynuma çaldı (s. 415)*

Karacaoğlan bir gün öleceğini ve bunu herkesin duyacağını belirterek, namazını kıldıktan sonra buraya kızların yolu düşeceği için mezarını bir yol üstüne kazmalarını vasiyet emektedir:

*Karac'oğlan der öldüğüm bilsinler
Toplansınlar namazım kılınlar
Mezârımı yol üstüne kazınlar
Geçerken uğrasın yolu kızların (s. 540)*

Kıyâmet

Beyitlerde, *kıyâmet* veya *rûz-ı kıyâmet* şeklinde işlenmiş olan bu mefhûm, dünyanın sonu ve âhiret hayatının başlangıcını ifade etmektedir. Kıyâmet âlâmetlerinden bazıları; Deccal, mehdi ve güneşin batıdan doğmasıdır.

¹⁶Neste: Şey demektir.
(http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58429c0c3b0b48.03747014;30.11.2016).

Karacaoğlan da hem kıyâmet ahvâlini hem de âhir zaman alâmetleri olan güneşin batıdan doğmasını, tevbe kapısının kapanmasını, yıldızların etrafa saçılacağını, yeryüzünde dağların paramparça olacağını ve bütün insanlığın hesap vermek üzere mahşer yerinde toplanacağını aşağıdaki şiirinde çok güzel açıklamaktadır. O gün “Cennet cehennem yoktur.” diyenlerin, kendi rahat köşklerinden hüküm verip haram yiyenlerin darmadağın olacaklarını söylemektedir:

*Yeşil ördek sulanıyor çimende
Mehdi günü doğar âhir zamanda
Kürt'te Hindistan'da Çin'de Yemen'de
Aceb gezsem mavi donlum var m'ola (s. 386)*

*Yeryüzünün damarları durulur
Gökyüzünün yıldızları derilir
Semânın arşına direk vurulur
Dur bakalım canım, gökler kalır mı*

*Ay ile günün doğduğun bilirler
Bir karanlık yerde sual verirler
O ağızsız, dilsiz yatan ölüler*

*Dur bakalım canım, sağlar kalır mı
Güneş ilk akşamdan doğar, dolanır
Tövbe kapıları o an kapanır
HallâcMansûr payın alır, salınır
Dur bakalım canım, dağlar kalır mı*

*Cennet, cehennemi yoktur diyenler
El hakkını alıp, haksız yiyenler
Al, yeşil konaktan hükmeyleyenler
Dur bakalım canım, beğler kalır mı*

*Karac'oğlan, her sefâyı biliyor,
Sualciler yedi yerde soruyor
Yetmiş'ki millet bir araya geliyor
Dur bakalım canım, mahşer kalır mı (s. 424-425)*

Cennet

Karacaoğlan'ın şiirlerinde cennet mefh3umu, bazen cehennemle birlikte bazen de uçmak şeklinde çokça geçmektedir. Cennet, şiirlerde “misâl-i cennet” ve “cennet-i a'lâ” şeklinde tamlama olarak da kullanılmaktadır.

Şair kendisini kıl köprü, yani sırât köprüsüne getirdiklerini, artık kaçamayacak durumda olduğunu, cennetliklerin cennete gitmelerine karşın günahkârların da yanacağını ifade ediyor:

*İlettiler kıl köprüyü geçmeğe
Gayrı yolum yoktur dönüp kaçmağa
Uçmaklık olanlar gitti uçmağa
Günahkâr olanlar yansa gerektir (s. 613)*

Turkish Studies

Başka bir şiirde de, sevgilisinin cennetteki meleklerden daha güzel olduğunu söylemektedir:

Şu şiirde de sevgiliye cennet gibi kokan dağlara çıkmayı teklif etmektedir:

*Haydi gel dağlarda gidelim ava
Ördekler yaylayı çıkar sabahtan
Dünyanın sonunda bir gül açılmış
Misâl-i Cennette kokar sabahtan (s. 525)*

Cehennem

Kötülerin âhirettecezâ olarak atılacakları cehennem, Karacaoğlan'ın şiirlerinde, “nâr”, “cehennem” ve “tamu” şeklinde geçmektedir. Karacaoğlan, “Cennet, cehennem yoktur.” diyerek, başkasının hakkını yiyen ve kendi güzel konaklarından hükümler verenlerin bir gün mutlaka öleceğini ve bunun hesabını vereceklerini söylemektedir.

*Cennet Cehennem'i yoktur diyenler
El hakkını alıp haksız yiyenler
Al yeşil konaktan hükmeyleyenler
Dur bakalım beğler kalır mı (s. 425)*

Başka bir şiirde ise el kavuşturup Hakk'ın huzurunda duran, yani namaz kılan doğru kişilerin tamuya, yani cehenneme değil cennete gireceğini söylemektedir:

*Karac'oğlan der ki, doğru yürürler
Tamuya girmez, uçmağa girerler
El kavuşturup Hakk'a karşı dururlar
Kullar, beni sevdiğime ulaştır (s. 602-603)*

İbadet

İbadet, kulun kendini yaratan Allâh'a saygı ve ta'zîm göstermesi demektir. İbâdetle kişinin kalbindeki îmân kuvvet bulur ve Allâh'a karşı olan borç yerine getirilmiş olur. İbâdetin yapılış gayelerini; cennete girmeyi ümit etme, cehenneme girme korkusu, Allâh'ın emrine uymak ve Allâh'a ancak Rab olması dolayısıyla ibâdet etmek olarak sıralayabiliriz. Ama bu ibâdet aşk ve şevkle olmalıdır. (Akseki, 1972, s.110)İbâdet konusu Karacaoğlan'ın şiirlerinde kulluk anlamında kullanılmaktadır. O her gördüğü güzele âşık olduğu için gönlünü çalan dilberlerin kapısında kulluk etmeye hazır olduğunu yeminlerle söylemektedir:

*Şurda bir dilbere gönül düşürdüm
Severim billâhi nic' olur olsun
Varır kapısında kulluk eylerim
Dökerim kanımı nic' olur olsun (s. 566)*

Şimdi de Karacaoğlan'ın şiirlerinde ibâdetlerin nasıl yer aldığını ele alalım:

Turkish Studies

Namaz

İslâm'ın beş temel şartından biri olan namaz, Karacaoğlan'ın şiirlerinde abdest, cenâze namazı, ezan, imam ve secde kelimeleriyle beraber geçmektedir. Karacaoğlan, “Öldüğümü bilsinler, cenâze namazımı kılıp kızların görmesi için mezarımı bir yol üstüne kazsınlar.” demektedir.

*Karac' oğlan der öldüğüm bilsinler
Toplansınlar namazım kılsınlar
Mezarımı yol üstüne kazsınlar
Geçerken uğrasın yolu kızların (s. 540)*

İnsanlar için şu üç günlük dünyada övünülecek tek şey namazını kazaya bırakmayıp beş vakti kılmış olmaktır:

*Üç günlük fânî dünyada
Ölmeden gülen öğünsün
Beş vaktini de kazâya
Koymayıp kılan öğünsün (s. 573)*

Atına seslendiği bir şiirde de öğle namazı için Göksun'a yetiştirmesini istemektedir:

*Maraş'tan ötesi uzak bir yoldur
Tatar deresinde dizginin kaldır
Öğle namazını Göğsün'de kaldır
Bu gece Göğsün'de yatalım atım (s. 491)*

Başka bir dörtlükte de, minârelerden ezan sesi duyamamanın üzüntüsünü dile getirmektedir:

*Öğlenecek kalkmaz başının pusu
Silindi kalmadı kalbimin pası
Kulağım duymuyor bir ezan sesi
Minâreden salâ verenler hani (s. 454)*

Hac

İslâm'ın şartlarından biri olan ve belli kurallara uyarak, imkân bulabilen her Müslümanın Zilhicce ayında Kâbe'yi ziyaret etmesi ve tasavvûfta Hakk'a ermek için yapılan manevî yolculuk (Uludağ, 1991, s. 196) anlamına gelen hac, Karacaoğlan'ın şiirlerinde, Beytullah ve hacı kelimeleri ile zikredilmektedir.

O sevgiliye, göze çekilen sürmenin kara ve Beytullah/Kâbe'nin de siyah örtülü olmasından dolayı kendisini kara diye yermemesini söylemektedir:

*Beni kara deyi yerme
Mevlâ'm yaratmış hor görme
Ala göze siyah sürme
Çekilir kara değil mi*

*Karac' oğlan der inşallâh
Görenler desin maşallâh
Kara donludur Beytullâh
Örtüsü kara değil mi (s. 450)*

Turkish Studies

Karacaoğlan gezip dolaştığı çöllerde, evliyâ huylu hacı gibi güzellerin olduğunu söylemektedir:

*Karac' oğlan okur elif be'yinen
Dosta yaramadım ben bu huyinen
Evliyânın hırkasın geyinen
Hacı yollu güzeli var bu çölün (s. 572)*

Zekât

İslâm'ın şartlarından olan ve sahip olunan maddi varlığın bir bölümünü ihtiyaç sahiplerine vermek demek olan zekât da, şiirlerde sevgilinin güzelliğine teşbih edilerek geçer. Sevgilinin güzelliğinin zekâtının Karacaoğlan'a olan borcunu ödemeye yeteceğini söylemektedir:

*Bir kulun yok Karac' oğlan kadar
Hüsününün zekâtı borcunu öder
Kız bakışın beni divâne eder
Sırmalar geymişsin alın üstüne (s. 412)*

İmân

İmân, kişinin, bir şeye şüphesiz ve kesin olarak içten inanması, kendine haber verilen bir şeyi, bir hükmü kabul etmesi, onun doğruluğunu tasdik ederek haberi getirenin sözüne inanmasıdır. Dinî anlamı ise, Allâh'a ve Hz. Muhammed'e Allâh tarafından verildiği kesin olan şeylerin doğruluğuna tereddütsüz inanmak, bütün bunların hak ve doğru olduğunu dil ile söylemek, kalben tasdik ve ikrar etmektir.(Akseki, 1972, s.53) Eğer bu ikrar kalben değil ise o kişi de ikiyüzlü anlamında münafıktır.

Karacaoğlan sevgiliye, ayrılık dolayısıyla dünyanın başına dar olduğunu, dertlerinin çok arttığını ve eğer göğsünde imân var ise kendisine dönmesini söylemektedir:

*Ala gözlerini sevdiğim dilber
Dünya başıma da dar oldu tez gel
Garib bülbül gibi artıyor ahım
Göğsünde din imân var ise gel (s. 475)*

Şair, sevgiliye, münafıklara değil de, onun her şeyini bildiğini ve gizli sırlarına ermiş olduğunu söyleyerek kendisinden bıkmaması gerektiğini söylemektedir:

*Bu sâdık dostundan ne tez usandın
Her münâfıkın sözüne inandın
Karaca Oğlan da bilmez sandın
Gizli sırlarına ermedim mi ben (s. 528)*

Yine sevgilinin, kendine söz verdikten sonra dönmesine çok içerleyen Karacaoğlan, "İkrar veren sözünden dönmez çünkü yalancıda din imân kalmaz." demektedir.

*Kaldırdın mı sen perdeyi yüzünden
Çıkarttın mı gayrılarını gözünden
İkrâr verdin neye döndün sözünden
Yalancıda imân kalmaz din gider (s. 587)*

Turkish Studies

Şu şiirde de düşmanların canına kastettiği bir anda, Yüce Allah'tan, kendine yardım etmesini ve îmân vermesini istemektedir:

*Ne sarp yerde avladılar yolumu
Aman ver hey güzel Allah aman ver
Kasdettilerhubca canımı almaya
Îmân ver hey güzel Allah îmân ver (s. 391)*

Kâfir

Kelime olarak, “örtmek ve inkâr etmek” mânâlarına gelen küfür, sûfilerce; tefrika âleminin karanlığı ve kesretin vahdette gizlenmesi mânâlarına gelmektedir.(Uludağ, 1991, s. 300) Karacaoğlan'ın şiirlerinde kâfir kelimesi Allah'a inanmayan kişiler için kullanılmaktadır. Kâfirlerle yapılan bir savaşta eğer bir kâfir bir yiğide kıyarsa bizim birimiz onların bin tanesine kılıç sallasın denmektedir:

*Bir yiğit de silkinip ata binince
Kılınıc da arşın arşın sününce
Bir kâfir de bir yiğide kıyınca
Bin kâfire kılınç çalsa birimiz (s. 651)*

Tasavvûfî Kavramlar

Devr

Devir, “bir eksen üzerinde dönüp dolaşarak yine başlangıç noktasına gelmek” demektir. Tasavvûf dilinde ise manevi âlemden maddî âleme gelen ruhların ilk ve aslî yurtlarına geri dönüşünü açıklayan bir nazariyedir.

Bu nazariyeye göre: Allâh ilk tecellisiyleakl-ı külü (Nûr-ı Muhammedî) yaratmıştır. Akl-ı külden taşan tecellilerle de diğer mahlûkât yaratılmıştır. Nûr, bu şekiller âleminde tedricentecellî etmiş; tenezzül ve terakkî makamlarından geçerek tekrâr geldiği âleme karışmıştır. Nûr-ı Muhammedî sırasıyla ruhlar âlemi, tabiat, heyûla, cism-i kül, şekil, arş, kürsî, atlas feleği, menâzil feleği, yedi felek, yedi yer ve mevalid-i selâse (maden, bitki, hayvan) mertebelerinden zuhûr eder.¹⁷ Bunlardan da on sekiz bin âlem oluşmaktadır.

“Maddî olarak görülen şu âleme düşen bir mevcut, önce cemâd (cansız), sonra bitki, sonra hayvan, sonra insan şekillerinde tecellî eder, sonunda da “insan-ı kâmil şekline dönüşür, Hakk'a vâsıl olur. İnsân-ı kâmile kadar olan çizgiye kavs-ı nüzûl (iniş yarım dâiresi), insân-ı kâmil ile başlayan Allâh'a dönüş çizgisine (ulaşma) de kavs-ı urûc (çıkış yarım dâiresi) denir. Kavs-ı urûc ile varlık vücûd-ı mutlaka, yani aslına döner. Mebde ve meâdden bahseden bu harekete devir denir.” (Cebecioğlu, 1997, s. 222)¹⁸ Devir, Allâh'dan gelen insanın yine O'na dönmesi ve vücûd-ı mutlağa dönüşmesidir. Yani Bir'den zuhûr eden kesretin yine Bir'e dönmesidir.

Karacaoğlan'ın şiirleri arasında bulunan aşağdaki şiir bir devriye örneğidir:

17 Edebiyatımızda devriye hakkında geniş bilgi için bkz., Mustafa Uzun, “Devriyye”, *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 251-253; Bilal Kemikli, “*Türk Edebiyatında Devriyye ve Sun'ullâh-ı Gaybî'nin Devriyyesi*”, İslâmî Araştırmalar, Ankara 2000, C. XIII, S. 2, s. 217-226.

18 Bkz., Abdullah Uçman, “*Devriyeler Üzerine Rıza Tevfik'in Yayınlanmamış Bir Makalesi*”, Türklük Araştırmaları Dergisi (Âmil Çelebioğlu Armağanı) XII, İstanbul 1993, s.537-563, Mustafa Uzun, *agmd.* s. 251-253.

*Hakk'ın kandilinde gizli sır idim
Anamın beline indirdin beni
Ak mürekkep idim, kızıl kan ettin
Türlü renklerde yandırdın beni*

*Anamın karnında ben neler gördüm
Yedi deryâ geçtim, ummâna daldım
Dokuz aylık yoldan sefere geldim
Bir kapısız hana indirdin beni*

*Ben de bildim şu dünyaya geldiğim
Tuzlandım da çaputlara belendim
Bir zaman da beşiklerde sallandım
Anamın sütüne kandırdın beni*

*Beş yaşında akıl geldi başıma
On yaşında gider oldum işime
Varıp da değince on beş yaşına
Bir kuru sevdâya yeldirdin beni*

*On beş yaşadım, yirmiye yol oldu
Otuzunda çevre yanımlı göl oldu
Kırk yaşadım hayrım, şerrim bell'oldu
Hayrımı, şerrimi bildirdin beni*

*Ellisinde yolum yokuşa düştü
Altmışında hazır bildiğim geçti
Yetmişinde biraz tebdilim şaştı
Mertebe mertebe indirdin beni*

*Sekseninde beratçığım yazıldı
Doksanında kan damarım üzüldü
Yüz yaşadım kabirciğim kazıldı
Şu kara toprağa gönderdin beni*

*Karac'oğlan der ki: Yakıp yandırdın
Aşkın şerbetini verdin kandırdın
En sonunda Azrâil'i gönderdin
Birden doğmamışa döndürdün beni (s. 457-458)*

Bu şiir tam bir devriye olarak kabul edilmese de doğumdan önceki hayat, dünya hayatı ve ölümden sonraki hayat, yani âhiretten bahsediyor olmasından dolayı devriye özelliklerini taşımaktadır.

Eren/Derviş

Kendini tamamıyla âhirete ve Hakk'a adayan, dünyevî hiçbir şeye meyletmeyen, eğer bir tercih yapma durumunda olursa da hep âhireti seçen kimseler derviş ya da zâhiddir. "Fakir, dilenci,

Turkish Studies

*International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/ 17 Fall 2016*

dünyadan yüz çeviren, kendini Allah'a adayan kişi, anlamına da gelen derviş", Karacaoğlan'ın şiirlerinde geçmektedir:

*Koyverin kuşu turnaya
Yârin durağın bulmaya
Soyundum derviş olmaya
Hırka ile şalım da yok (s. 474)*

Şair burada derviş olmaya soyunduğunu, ancak dervişlerin kıyâfeti olan bir şal veya hırkasının olmadığını vurgulamaktadır. Şiirlerde derviş yerine eren ifadesi de geçmektedir.

*Karac'oğlan der erenler
Sohbetin görsün yârenler
Gencecikten yâr sevenler
Ölür îmânlîmânlî (s. 421)*

Mutasavvıf Şahsiyetler

Hacı Bektâş-ı Veli

Bektâşîlik tarîkatının kurucusu olarak kabul edilen Türkmen şeyhi olan Hacı Bektâş-ı Velî¹⁹ Karacaoğlan'ın şiirlerinde, şeyhlerin pîri, cansız duvara binip kerâmet olarak onu yürütmesi hâdisesiyle geçmektedir.

*Hacı Bektâş Velî Şeyhlerin pîri
Konya'da yoklayın Molla Hünkâr'ı
İçel'den Antep'ten Gürün'den beri
Acep gezsem mavi donlum var m'ola (s. 386)*

*Sendin gönül şu dünyadan farıdan
Ah çekiben yüreğim eriden
Cansız duvarlara binip yürüden
Hünkâr Hacı Bektâş-ı Pîr'den gelirim (s. 503)*

Karacaoğlan Osmanlı Avusturya savaşlarından bahsederken Nemçe kralına seslenir ve bu savaşa Hacı Bektâş-ı Velî'nin de mezarından kalkıp geldiğini söyler:

*Gelen Ahmed Paşam kendidir kendi
Altmış bin dalkılıç küsuru cümdi
Kaçma kâfir kaçma ölümün şimdi
Hacı Bektâş Velî kalkmış geliyor (s. 617)*

Hallâc-ı Mansûr

Asıl adı Ebu'l-Mugîsu'l-Hüseyin b. Mansûru'l-Beyzavî olan Hallâc-ı Mansûr²⁰, edebî ürünlerde çokça yer eden bir sûfidir. Mansûr, inancı uğruna her şeye göğüs germenin ve bu uğurda

19 Hacı Bektâş-ı Velî hakkında geniş bilgi için bkz., Ahmet Yaşar Ocak, "Hacı Bektâş-ı Velî", *DİA*, İstanbul 1996, XIV/455-458; M. Esat Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî: Makâlât*, İstanbul 1986.

20 Hallâc-ı Mansûr hakkında geniş bilgi için bkz., Süleyman Uludağ, "Hallâc-ı Mansûr", *DİA*, İstanbul 1997, XV/377-381.

darağacına çekilerek öldürülmenin sembolüdür. Karacaoğlan da şiirlerinde Hallâc-ı Mansûr'u bu özellikleriyle zikretmektedir.

Tevbe kapıları kapanınca, güneş batıdan doğduğu zaman, yani kıyâmet kopunca Mansûr da kendi payını, yani haklı olduğu hükmünü alacaktır.

*Güneş ilk akşamdan doğar dolanır
Tövbe kapıları o zaman kapanır
Hallâc-ı Mansûr payın alır dolanır
Dur bakalım canım dağlar kalır mı (s. 425)*

Hallâc'ın idama giderken bir taşın üzerinde ezan okumak için bir kez "Allahuekber" demesiyle o kayanın parçalanması hadisesine işaret edilmektedir:

*Der Karac'oğlan deyince
Dağlara duman inince
Hallâc-ı Mansûr çıkınca
Sarp kayalı dağlar d'olur (s. 621)*

Yine Hallâc'ın idam edilmesi, yani dâra çekilmesi de şiirlerde geçmektedir:

*Gelen gider imiş şu kara yere
Mansûr câna kıydı, çekildi dâra
Hakk'ın kelâmını söyleyip bile
Diller, beni sevdiğime ulaştır (s. 602-603)*

Mevlânâ

Sevgi, hoşgörü ve İlahî aşkın önemli temsilcisi ve Türk edebiyatını ve tasavvûfunuderinden etkileyen Mevlânâ²¹ da Karacaoğlan'ın şiirlerinde Molla Hünkâr olarak ve Konya'da olması bilgisi ile geçer:

*Hacı Bektâş Velî Şeyhlerin pîri
Konya'da yoklayın Molla Hünkâr'ı
İçel'den Antep'ten Gürün'den beri
Acep gezsem mavi donlum var m'ola (s. 386)*

Bunlardan başka dinî kavram olarak şiirlerde, *maşallâh*, *hatıp*, *imâm*, *hamd ü senâ*, *şükür* gibi kelime ve ifadeler de muhtelif yerlerde geçmektedir.

SONUÇ

XVII. yüzyılda yaşamış olduğu tahmin edilen Karacaoğlan, coşkulu şiirler söylemesi ve bir gezgin gibi elinde sazıyla dolaştığı her yerde bir güzele âşık olup türküler yakmasıyla meşhurdur. Ancak yaptığımız çalışmanın ışığı altında, onun bu coşkulu şiirleri kaleme alırken yaşadığı toplumun ve coğrafyanın mânevî değerlerine bîgâne olmadığını gördük. O şiirlerinde, dinî edebi türlerden bir tevhit veya na't kaleme almasa bile Allah, melek, kitap, peygamber, namaz, abdest, zekât, hac, cennet, cehennem, sırât köprüsü ve âhîret gibi kelime ve kavramları kendine özgü tavır ve ifadelerle

21 Mevlana hakkında geniş bilgi için bkz., Emine Yenitezi, *Sevginin Evrensel Mühendisi Mevlânâ*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2013, Reşat Öngören, "Mevlana Celaleddin-i Rûmî", *DİA*, İstanbul 2004, XXIX/ 441-448.

kullanmıştır. Özetle Karacaoğlan'ın şiirlerinde dinî ve tasavvûfî temalar, bir mutasavvîf şair kadar olmasa da, güçlü ve belirgin bir şekilde yer almaktadır.

Biz yapmış olduğumuz bu çalışmamızda belirttiğimiz dinî ve tasavvufî kavramları Karacaoğlan'ın coşkulu bir dille söylemiş olduğu şiirlerinde nasıl kullandığı hususunu ortaya koymaya çalıştık.

KAYNAKÇA

- Akseki, A. H. (1972), *İslâm Dini*, Ankara.
- Albayrak, N. (1995), “Eyyub”, *DİA*, C. XII, İstanbul.
- Başgöz, İ. (1977), *Karacaoğlan*, İstanbul.
- Birişik, A. (2002), *Kur'an, (Tarifi ve İsimleri, Tarihi, Tertibi)*, *DİA*, C. XXVI, İstanbul.
- Boratav, P. N. (1983), *Folklor ve Edebiyat 2*, Adam Yayınları, İstanbul.
- Cebecioğlu, E. (1997), *Tasavvûf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara.
- Coşan, M. E. (1986), *Hacı Bektâş-ı Veli: Makâlât*, İstanbul.
- Cunbur, M. (1993), *Karacaoğlan: Şiirler*, II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana.
- Elçin, Ş. (1977), *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Akçağ, Ankara.
- Erbaş, A. (2004), “Melek” *DİA*, C. XXIX, İstanbul.
- Ergun, S. N. (1927), *Halk Şairleri: Karacaoğlan*, Konya 1927.
- Harman, Ö. F. (2007), “Nuh”, *DİA*, C. XXXIII, İstanbul.
- (2013), “İbrahim”, *DİA*, C. XXI, İstanbul.
- (2013), “Yusuף”, *DİA*, C. XL, İstanbul.
- (2006), “Mûsâ” *DİA*, C. XXXI, İstanbul..
- (2000), “İdris” *DİA*, C. XXI, İstanbul.
- (2010), “Süleyman”, *DİA*, C. XXXVIII, İstanbul.
- (2003), “Lokman”, *DİA*, C. XXVII, İstanbul.
- (1995), “Eyyûb”, *DİA*, C. XII, İstanbul.
- Karaer, M. N. (1973), *Karacaoğlan: Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul.
- Kemikli, B. (2000), “Türk Edebiyatında Devriyye ve Sun'ullâh-ı Gaybî'nin Devriyyesi”, *İslâmî Araştırmalar*, C. XIII, S. 2, Ankara.
- Kılavuz, A. S. (1991), “Azrâil”, *DİA*, C. IV, İstanbul.
- Köprülü, M. F. (1962), *Türk Saz şairleri*, Ankara.
- Ocak, A. Y. (1996), “Hacı Bektâş-ı Veli”, *DİA*, C. XIV, İstanbul.
- Öztelli, C. (1952), *Karacaoğlan: Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul.
- Özerverli, M. S. (2004), “Melek”, *DİA*, C. XXIX, İstanbul.

- Sakaoğlu, S. (2004), *Karacaoğlan*, Akçağ Yay., Ankara.
- Sefercioğlu, N. (1981), *Karacaoğlan Bibliyografyası*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara.
- .(1982), *Karacaoğlan: Bütün Şiirleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Serinsu, A. N. (1996), *Kur'an Nedir; İnsanın Anlam Arayışı*, Şule Yay., İstanbul.
- Tatçı, M.(1990), *Yunus Emre Dîvânı-İnceleme*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Uçman, A. (1993), “Devriyeler Üzerine Rıza Tevfik’in Yayınlanmamış Bir Makalesi”, *Türklük Araştırmaları Dergisi* (Âmil Çelebioğlu Armağanı) XII, İstanbul.
- Uludağ, S. (1991), *Tasavvûf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul.
- Uzun, M. (1994), “Devriyye”, *DİA*, C. IX, İstanbul.
- .(2002), “Kur’an (Edebiyat)”, *DİA*, C. XXVI, İstanbul.
- .(2003), “Lokman”, *DİA*, C. XXVII, İstanbul.
- Yağcı, Ö. (1996), *Sevdânın Ozanı Karacaoğlan ve Şiirleri*, Gün Yay., İstanbul.
- Yenitezi, E. (2013), *Sevginin Evrensel Mühendisi Mevlânâ*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58429c0c3b0b48.03747014;30.11.2016

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Atik, H. (2016). “Karacaoğlan’ın Şiirlerinde Dinî ve Tasavvûfî Kavramlar / Religion and Mystic Concepts in Karacaoğlan’s Poetry”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Mehmet Akkuş Armağanı) Volume 11/17 Fall 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.10064>, p. 69-92.